

Raija Stenroos

ROMANIT LASTENSUOJELUN ASIAKKAANA

Sosiaalialan koulutusohjelma

2014

ROMANIT LASTENSUOJELUN ASIAKKAANA

Stenroos, Raija
Satakunnan ammattikorkeakoulu
Sosiaali-alan koulutusohjelma
Marraskuu 2014
Ohjaaja: Huhtala, Minna
Sivumäärä: 38
Liitteitä:-

Asiasanat: kulttuuri, identiteetti, kulttuurisensitiivinen työote, romanikulttuuri ja lastensuojelu

Opinnäytetyöni sisältö koostuu kulttuuri-identiteetin perusajatuksen avaamisesta, romanikulttuurista sekä eri kulttuuritaustaisen asiakkaan kohtaamisesta lastensuojelussa.

Opinnäytetyössä tutkittiin, millaisia kokemuksia romaneilla on ollut lastensuojelun asiakkuudesta. Olen työssäni halunnut selvittää heidän kokemustensa perusteella asioita, joita lastensuojelun työntekijät voisivat ottaa paremmin huomioon työskennellessä eri kulttuuritaustaisen asiakkaan kanssa.

Pääkohtana työssäni on ollut selvittää, miten romanit ovat kokeneet lastensuojelun työntekijöiden työskentelyn perheessään sekä millaisia asioita romaniperheiden kanssa työskennellessä tulisi ottaa tarkemmin huomioon.

Opinnäytetyöni tutkimusmenetelmä on kvalitatiivinen, johon on sisältynyt haastatteluita. Haastattelin opinnäytetyötäni varten kolmea romania, joilla on ollut tai on lastensuojelun asiakkuus. Haastattelut tehtiin teemahaastattelun keinoin.

Tutkimuksesta kävi ilmi romanien kokemukset lastensuojelun asiakkuudesta, sekä millaisia asioita he olisivat toivoneet otettavan enemmän huomioon heidän kulttuuristaan. Tutkimuksesta tulee esille myös haastateltavien näkemys haasteista, joita he kohtasivat ollessaan lastensuojelun asiakkaina. Halusin opinnäytetyöni kartoittavan millaista kehittämistä lastensuojelutyö romanien kanssa kaipaisi.

Tutkimustuloksista ilmeni, että olisi hyvä kiinnittää enemmän huomiota työskentelytapaan romanien kanssa ja työntekijöiden lisätä kulttuurin tuntemustaan. Tärkeänä seikkana esiin nousi myös romanilapsen huomioiminen hänen kulttuurillista taustansa tukien, joka lisää oleellisesti lapsen kuulluksi ja ymmärretyksi tuleamista.

Tulevaisuudessa lastensuojelu tulee olemaan koko ajan enemmän kriittisen tarkastelun kohteena, ja haasteet laadukkaaseen työhön kasvavat asiakkaiden lisääntyessä. Tutkimuksille, joilla voidaan parantaa työskentelyä lastensuojelun työkentällä, on lisääntyneissä määrin tarvetta.

THE ROMANI AS CLIENTS WITHIN CHILD PROTECTION SERVICES

Stenroos, Raija
Satakunta University of Applied Sciences
Social Sector Training Program
November 2014
Tutor: Huhtala, Minna
No of pages: 38
Appendices:-

Keywords: culture, identity, culturally sensitive work approach, romani culture and child protection services

The content of this thesis consists of the broadening of the basic ideas concerning cultural identity, the Romani culture, and encountering clients with different cultural backgrounds within child protection services.

This thesis explores what kind of experiences people with a Romani heritage have as clients within child protection services. Based on their experiences, the aim has been to investigate matters that employees within child protection services could take better into account in working with clients with different cultural backgrounds.

The main purpose of this thesis has been to find out how people with Romani heritage have perceived the way employees within child protection services have conducted their work in the respective families, and also to define what kind of things the employees should take better into account when working with Romani families.

The research method applied to this thesis was qualitative, and consisted of interviews. The interviews were conducted with three people of Romani heritage who are, or who have been clients within the child protection services. The interviews were carried out in the form of thematic interviews.

The examination revealed the Romani clients' experiences as clients within the child protection services, and also some of the things regarding their culture that they wished employees of the child protection services would take better into account. This essay also shows the interviewees' views on the challenges that they encountered whilst being clients within the child protection services. The objective of this thesis was to determine what kind of developmental work would be needed in working with Romani families within the scope of child protection services.

The research results revealed that it would be advisable to pay closer attention to working methods when working with people of Romani heritage, and also to increase the cultural knowledge of employees within the child protection services. Moreover, another important issue that arose was acknowledging the Romani child by supporting his or her cultural background, which would substantially increase the the child being heard and understood.

In the future, child protection services will be ever more an object of critical reassessment, and as the number of clients increases, so will the challenges of qualitative work continue to grow. There will be an increase in the demand for research, that will serve to improve working in the field of child protection services.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	KULTTUURI JA IDENTITEETTI.....	7
2.1	Identiteetti ja kulttuuri-identiteetti	7
2.2	Monikulttuurisuus	8
2.3	Kulttuurisensitiivisyys ja kulttuurisensitiivinen työote	9
3	ROMANIKULTTUURI.....	10
3.1	Suomen romanit	11
3.2	Suomen romanipoliittinen ohjelma.....	12
3.3	Romanikulttuurista ja tavoista	13
3.3.1	Kunnioitus ja häpeä	13
3.3.2	Käytöstavat	14
3.3.3	Puhtaus- ja häveliäisyystavat.....	14
3.3.4	Perheen merkitys romanikulttuurissa	15
4	LASTENSUOJELU	17
4.1	Laki ja periaatteet.....	17
4.2	Lastensuojelu ja romanit	17
4.3	Arvot, yhdenvertaisuus ja osallisuus lastensuojelussa.....	19
5	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	20
5.1	Tutkimuksen lähtökohdat ja tutkimustehtävä	20
5.2	Tutkimusmenetelmä.....	21
5.3	Aineiston kerääminen	21
5.4	Aineiston analyysi.....	24
5.5	Tutkimuksen luotettavuus.....	25
6	TUTKIMUSTULOKSET.....	26
6.1	Romanien kokemuksia lastensuojelun asiakkuudesta	26
6.1.1	Haasteet asiakkuudessa	26
6.1.2	Kuulluksi tuleminen	27
6.1.3	Romanien tapojen huomioiminen lastensuojelussa.....	28
6.1.4	Tapakulttuuri ja tapojen merkitys.....	29
6.2	Romanilapsen sijoittaminen.....	31
6.3	Eri maailmat kaukana toisistaan	32
7	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	33
	LIITTEET	

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni käsittelee romanikulttuurin ymmärtämistä lastensuojelussa, erityisesti asiakkaan kokemana. Työssäni tuon esiin niitä asioita, jotka koen hyödylliseksi työskennellessä romanien kanssa lastensuojelun parissa. Romanien lastensuojelun asiakkuutta on hyvin vähän tutkittu, eikä siitä löydy kovin paljon kirjallisuutta. Oma kiinnostukseni aihetta kohtaan on muodostunut siitä, että olen itse kasvanut kaksikulttuurisessa perheessä ja työskentelen lastensuojelussa.

Opinnäytetyöni haastattelujen tarkoituksena oli selvittää romaneilta, joilla on ollut tai on lastensuojelun asiakkuus, alla olevia asioita:

- Minkälaisia asioita he ovat kokeneet lastensuojelun asiakkaana oman kulttuuritansa vuoksi?
- Mitä asioita heidän kulttuuristaan olisi voitu paremmin ottaa huomioon asiakkuudessa?
- Millaisia haasteita he kokivat ollessaan lastensuojelun asiakkaita?

Opinnäytetyöni kautta halusin välittää tietoa romaneista, sekä romanien kokemuksia lastensuojelutyöstä lastensuojelun ammattilaisille. Opinnäytetyöni tarkoituksena oli selvittää myös, miten romaniasiakkaan kanssa tehtävä lastensuojelutyö poikkeaa valtaväestön parissa tehtävästä lastensuojelutyöstä. Uskon työni vähentävän ennakkoluuloja ja antavan lisää ammattiosaamista työntekijöille.

Valitsin haastattelun kohteeksi asiakkaat, koska halusin työlläni tuoda esiin nimenomaan kokemuksia asiakkuudesta. Uskon tämän työn antavan työntekijöille enemmän erilaisia näkökulmia romaneista, sekä nostattavan ajatuksia omasta kulttuurisensitiivisestä työskentelytavasta.

2 KULTTUURI JA IDENTITEETTI

Kulttuuri on ihmisen toiminnan tulosta. Se välittyy kokemuksen ja oppimisen kautta ihmiseltä toiselle ja sukupolvelta toiselle. (Lahikainen, Punamäki & Tamminen 2008, 87.) Tässä luvussa avaan tarkemmin kulttuuriin liittyviä käsitteitä, jotta muodostuu tarkempi käsitys siitä, mitä kaikkea se pitää sisällään.

2.1 Identiteetti ja kulttuuri-identiteetti

Identiteetti on minän kokonaisuus. Kasvatuksella on erittäin suuri merkitys siinä, millaiseksi yksilön identiteetti muodostuu. Identiteetti ilmaisee kaikkia niitä ryhmiä ja määritteitä, joilla yksilöä voidaan kuvata. (Paavola & Talib 2010, 60.) Identiteetti voidaan jakaa henkilökohtaiseen, sosiaaliseen ja kulttuuri-identiteettiin. Sosiaaliselle identiteetille on tärkeää, että ihminen kuuluu johonkin ryhmään. Kulttuuri-identiteetti tarkoittaa laajempaan järjestelmään kuulumista. Se merkitsee kuuluvuutta yhteen tai useampaan ryhmään. Siihen kuuluvat myös tunteet, jotka liittyvät ryhmän jäsenyyteen. Erilaisia käsitteitä eri identiteeteistä käytetään usein toistensa synonyymeina, vaikka niillä ei ole täysin samanlaista merkitystä. Integraation kautta voidaan saavuttaa monikulttuurinen identiteetti, jonka voidaan katsoa koostuvan eri kielistä ja kulttuureista sen mukaan, miten henkilö on niihin osallinen. (Paavola & Talib 2010, 60–66.)

Näkisin, että kulttuurien integroitumista keskenään voidaan ajatella myös jonkinlaiseksi välitulaksi. Tarkoitan välitulalla sitä, että kulttuurillinen identiteetti voi olla sidoksissa aikaan, paikkaan ja tilanteeseen. Esimerkiksi töissä ollessa voidaan toimia pääväestön kulttuurin mukaisesti, kun taas muiden romanien läsnä ollessa käyttäydytään tilanteen edellyttämällä tavalla. Mielestäni kahden kulttuurin välissä esiintyy sellainen tila, jossa on mukana molempia käyttäytymismalleja sekä omasta kulttuurista että ympäröivästä kulttuurista.

Ihmisen kulttuuri-identiteetillä tarkoitetaan hänen omaa käsitystään siitä, kuka hän on. Se vahvistuu ja muokkaantuu vuorovaikutussuhteissa yhteisön ja kulttuurin ehdoin koko ajan. Kulttuuri muokkaa minäkuvaa ja maailmankuvaa. Kulttuuri-identiteetin

taustalla on yksilön oma käsitys perheestään, kansastaan ja omista juuristaan. Kulttuuri-identiteetin muodostuminen kestää läpi elämän, sillä se muuttuu koko ajan kokemusten myötä. Oman kulttuuri-identiteetin säilymistä voidaan pitää äärimmäisen tärkeänä asiana. Kulttuuri-identiteetin muodostumiseen on katsottu vaikuttavan myös ratkaisevasti erilaiset sosiaaliset kokemukset. Jos esimerkiksi romaninuori saa osakseen halveksuntaa pukeutumisestaan, tämä voi vaikuttaa siihen miten hän kokee kansallisen identiteettinsä. Kulttuuri-identiteetillä tarkoitetaan myös kulttuurisia arvoja, asenteita ja tapoja, joita arvostetaan ja halutaan siirtää esimerkiksi kasvatuksessa sukupolvelta toiselle. (Wahlström 2000, 82–83. Lahikainen, Punamäki & Tamminen 2008, 280.)

Vähemmistöidentiteetillä on moninaisia haasteita. Vähemmistön kokemus siitä, miten heitä yhteiskunnassa arvostetaan, vaikuttaa myös identiteetin ja omanarvon tunteen muokkaantumiseen. Esimerkiksi kokemukset syrjinnästä saa vähemmistön vetäytymään ja eristäytymään valtaväestöstä. Suojautuakseen valtakulttuurin torjunnalta he saattavat valita separaation eli erillään olon, kuten romaniväestö on toiminut. (Paavola & Talib 2010, 60–66.)

2.2 Monikulttuurisuus

Monikulttuurisuus on muuttuva ja kehittyvä käsite. Monikulttuurisuuteen liittyvät esimerkiksi minäkuva, maailmankuva, elämäkatsomus, arvot, kulttuurikäsitteet, ympäristö, historia, roolit, tunteet ja vuorovaikutustaidot. Monikulttuuriset ihmiset mielleltään usein ulkopuolelta tulleiksi, eli ihmisiksi, jotka eivät kuulu osaksi alkuperäiskansaa. Tänä päivänä monikulttuurisuus on useimmissa maissa pikemminkin sääntö kuin poikkeus. Monikulttuurisuus ja siihen liittyvä etninen identiteetti, herättää paljon erilaisia mielipiteitä ja poliittisia kannanottoja. Monikulttuurisuudesta puhuttaessa se usein rinnastetaan maahanmuuttajiin ja heihin liittyviin ennakkoluuloihin. (Liebkind 2000,13.)

Ongelmallista on, että monikulttuurisuutta tarkasteltaessa kohdataan stereotyyppistä ajattelua eli luodaan omalla ajattelulla yleistyksiä, joilla leimataan herkästi koko eri kulttuuriin kuuluva väestö. Tällöin kulttuureita käsitellään lähes muuttumattomina,

tiettyyn aikaan ja paikkaan kuuluvina ilmiönä. Kulttuurin muuttumiselle ei anneta tilaa, vaikka muutosta vaadittaisiinkin ja vaikka ryhmän jäsenet, esimerkiksi romanit, itse haluaisivat muuttua. Romaneiden kohdalla on vahva leima epärehellisydestä. Leimasta eroon pääseminen vaatii valtaväestön tutustumista romanikulttuuriin, joka voi olla avain ulospääsyyn ennakkoluuloista. (Paavola & Talib 2000, 27.)

Itse koin ensimmäisessä työpaikassani ennakkoluuloja asiakkaiden puolelta, jotka olivat ikääntyneitä kotipalvelun asiakkaita. Koin työssäni kotipalvelussa, että minun tarvitsi voittaa heidän luottamuksensa työtä tekemällä. Ajan myötä he huomasivat, että heidän ennakkoluulonsa eivät olleet todenperäisiä.

Monikulttuurisuus ei ole pelkkiä sanoja. Se on tekoja ja toimintaa, elämää kaikessa monimuotoisuudessaan. Monikulttuurisuutta voidaan tarkastella yksilön näkökulmasta ja kiinnittää huomiota muuttuviin asenteisiin. Yhteiskunnassamme monikulttuurisuus lisääntyy, ja se edellyttää muun muassa erityistä herkkyyttä kulttuurierojen huomioinnissa ja ymmärtämisessä. Monikulttuurisuudesta puhuttaessa on myös tärkeää huomata, että puhutaan sekä arkielämän pienistä asioista että koko maailmankatsomusta läpäisevistä arvokysymyksistä. Kulttuurien kohtaaminen vaatii aina sopeutuvuutta puolin ja toisin. (Rastas, Huttunen & Löytty 2005, 23–24.)

2.3 Kulttuurisensitiivisyys ja kulttuurisensitiivinen työote

Kulttuuritietoisuus pitää sisällään erilaisuuden ymmärtämisen, sietämisen ja hyväksymisen. Kulttuurisensitiivisyys merkitsee herkkyyttä huomioida eri kulttuurien erityispiirteitä. Kulttuurisensitiivisyyden merkitystä sosiaalialan asiakastyössä alettiin ottaa huomioon vasta 1990-luvun lopulla, lähinnä maahanmuuttajataustaisten asiakkaiden yleistyttyä sosiaalityön asiakaskunnassa. Tätä näkemystä tukee myös taustatieto siitä, että yleisesti yhteiskunnassa kulttuurisensitiivistä työtettä on tutkittu 1990-luvun puolivälin jälkeen. Suomessa on kuitenkin 1500-luvulta asti elänyt kulttuuriseen vähemmistöön kuuluvia Suomen kansalaisia, romaniväestöä. Kulttuurisensitiiviseen työotteeseen sisältyy olennaisesti työntekijän oman kulttuurin, arvojen, ja normien tunnistaminen sekä refleктоiminen. Kulttuurisensitiivinen työote tukee lapsen kulttuuri-

identiteetin kasvua osana kokonaisvaltaista kasvatusta ja kehitystä. Kulttuurisensitiivisyys on ominaisuus, jota tarvitsee kehittää tietoisesti itsessään. Kulttuurisensitiivinen työote on ammatillinen työväline, joka vaatii jatkuvaa kehittymistä ja kasvua. Monikulttuurinen herkkyys on työväline, jonka avulla kehitetään ammatillista osaamista sekä asiakaslähtöistä työskentelytapaa. Kulttuurisensitiivisellä otteella voidaan yrittää kuunnella kulttuuria, jota ei tunneta kunnolla. (Sosiaalikallega 2011, Heikkilä 2011.)

Työskentely eri kulttuuritaustaisten henkilöiden kanssa asettaa sosiaalialan työntekijälle monia vaatimuksia. Työntekijän tulee nähdä itsensä oman kulttuurinsa edustajana. Muiden kulttuurien tuntemuksen lisäksi vaaditaan myös, että työntekijä ymmärtää oman kulttuuritaustansa vaikutuksen työskentelyyn. (Räty 2009,13)

Monikulttuurisessa asiakastyössä on hyvä varautua siihen, että perheen kanssa tapaamiseen, taustojen ja tilanteen selvittämiseen voi mennä huomattavasti enemmän aikaa kuin valtaväestön kanssa työskennellessä. Työskenneltäessä monikulttuuristen perheiden parissa tulee muistaa, että kyseessä ovat yksilöt eikä pidä asettaa oletuksia heidän kulttuuritaustansa vuoksi. Monikulttuurisessa työssä on hyvä yrittää nähdä yksilö kulttuurin takana. (Sosiaaliportti 2014.)

Sosionomin tulee noudattaa työskentelyssä ammattieettisiä periaatteita. Eettiset periaatteet velvoittavat sosionomia kohtelemaan asiakasta tasavertaisesti. Talentian sosiaalialan ammattieettisissä ohjeissa veloitetaan että, sosiaalialan ammattilaisen on kunnioitettava yhteiskunnan etnistä ja kulttuurillista moninaisuutta. Ammattilaisen tulee ottaa työskentelyssään huomioon yksilöiden, perheiden, ryhmien sekä yhteisöjen erot. (Talentia 2013, 9.)

3 ROMANIKULTTUURI

Seuraavassa luvussa kerrotaan tarkemmin Suomen romaneista. Kerron tarkemmin romanikulttuurista ja heidän perinteistään. Tarkastelen myös romanien asemaa Suomessa tänä päivänä.

3.1 Suomen romanit

Suomessa asuu noin 10 000 romania. Vasta 2000-luvulla on romanikulttuuria alettu avaamaan ja on ymmärretty, että tieto kulttuurista lisää suvaitsevaisuutta, ja parantaa romanien asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa. Romanit ovat Suomen kansalaisia, ja heillä on täydet kansalaisoikeudet ja velvollisuudet. Romaneilla on hyvin vahva oma kulttuurinen identiteetti, mutta he tuntevat olevansa silti täysin suomalaisia. Tunnetta suomalaisuudesta on vahvistanut romanien mukana oleminen talvisodassa Neuvostoliiton hyökätessä Suomeen. Romanit ovat vuosisatoja säilyttäneet oman kielensä ja kulttuurinsa, vaikka jokainen aikakausi on tuonut siihen omat haasteensa. Romanien asema Suomessa on parantunut viime vuosikymmeninä viranomaisten ja romanien yhteisten ponnistusten ansiosta. Myönteisempään suhtautumiseen on vaikuttanut romanijärjestöjen aktiivinen toiminta. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2004, 3-5.)

Yleinen asennemuutos näkyy vuoden 1995 perusoikeusuudistuksessa, jossa romaniväestön asema turvattiin ensikertaa lainsäädännöllä. Vuonna 2004 astui voimaan yhdenvertaisuuslaki, joka vahvistaa Suomen syrjinnän vastaista lainsäädäntöä. Useiden lakimuutosten ja uudistusten myötä on pyritty kehittämään ja tukemaan romaniväestön yhdenvertaisuutta valtaväestön kanssa. Yhdenvertaisuuslaki perusti myös uuden oikeusturvaelimen, syrjintälautakunnan vähemmistövaltuutetun toimistoon. Työministeriön yhteyteen perustettiin vähemmistövaltuutetun virka 2002. Lakien tuoma suoja katsotaan kuitenkin romaneille riittämättömäksi. Käytännössä on edelleen ilmennyt, että romanit kokevat syrjintää jokapäiväisissä elämäntilanteissa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2004, 3-5.)

Valtioneuvoston selonteossa Suomen ihmisoikeuspolitiikasta vuonna 2004 todetaan romanien kohtaavan Suomessa syrjintää muun muassa työllistymisessä. Erilaisia keinoja parantaa romanien työllistymistä ovat olleet romaneille suunnatut ammatillisen koulutuksen kehittäminen sekä erilaiset koulutus- ja työllistämiprojektit. (Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 2008, 30.) Vanhemmassa romani sukupolvessa on paljon luku- ja kirjoitustaidottomuutta, ja he ovat heikommin koulutettuja. (Vast Vastensa – opas 2007,17.)

3.2 Suomen romanipoliittinen ohjelma

Suomea on pidetty edelläkävijänä romaniväestön koulutuksen edistämässä Euroopassa. Suomessa on laadittu 2010 ensimmäinen romanipoliittinen ohjelma, joka kattaa kaikki elämän osa-alueet. Ohjelman tavoitteena on, että vuoteen 2017 Suomi on toteuttanut sen sisältämiä toimenpiteitä romaniväestön yhdenvertaisuuden ja osallisuuden edistämiseksi. Tarkoituksena on edistää romaniväestön ihmisoikeuksia ja sosiaalista asemaa yhteiskunnassa. Samalla tavoitteena on tukea romanikulttuurin ja –identiteetin säilymistä, ja vahvistaa integroitumista yhteiskuntaan. Ohjelman tavoitteisiin kuuluu myös romanien koulutuksen vahvistaminen kaikilla koulutusasteilla. Näin saavutettaisiin koulutuksellinen tasa-arvo valtaväestön ja romanien välillä. (Opetushallitus 2012, 15–16.)

Romanipoliittisen ohjelman lähtökohtana on, että nykyinen lainsäädäntö ja palvelujärjestelmä luovat hyvän pohjan romaniväestön yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Ohjelman periaatteena on myös romaniväestön oman toimijuuden ja toimintakyvyn vahvistaminen romaniväestön omia vahvuuksia hyödyntäen. Käytännössä yhdenvertaisuus ja osallisuus toteutuvat arjessa ja paikallisella tasolla. Tämän vuoksi kuntien rooli on korostunut yhdenvertaisuuden kehittämisessä. Romanien oikeus oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen on turvattu perustuslaissa. Romanikieli on uhanalainen kieli, jonka osaaminen ja käyttö ovat vähentyneet romaniväestön keskuudessa. (Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:48, 3.)

Suomessa toimii valtakunnallisen neuvottelukunnan lisäksi neljä alueellista romaniasiain neuvottelukuntaa Etelä-, Lounais-, Itä- ja Pohjois-Suomen aluehallintovirastojenyhteydessä. Alueelliset neuvottelukunnat työskentelevät viranomaisten ja romaniväestön poikkihallinnollisina yhteistyöeliminä. Toiminnan tavoitteena on kehittää romanien asemaa alueellisella ja paikallisella tasolla sekä osallistaa romaneja heitä koskevaan päätöksentekoon. Alueelliset neuvottelukunnat pyrkivät myös edistämään yhdenvertaisuutta ja torjumaan romaneihin kohdistuvaa syrjintää. (Sosiaali- ja terveysministeriön esite 2013,1)

3.3 Romanikulttuurista ja tavoista

Romanikansan taival on ollut pitkä ja kivinen. Romanikulttuurin uhkana ovat historiassa olleet tuhoamis- ja hävittämispyrkimyksen lisäksi integroitumisvaatimukset pääväestöön. Tuskin mikään kansa voisi kulkea vastaavien kokemusten kautta ilman, ettei se olisi vaikuttanut sen arvoihin, asenteisiin sekä kulttuuriin. Suomeen romanit ovat löytäneet tiensä 1500-luvulla. Romanikulttuurin ymmärtämiseksi on tärkeää tiedostaa, että kulttuuri rakentuu paljon perheen, suvun ja yhteisön ympärille. Kulttuurissa koostuu voimakkaasti vanhat perinteet ja tavat. Romani-identiteetti muodostuu paljon tapakulttuurista ja pukeutumisesta. Romanien suuren yhteenkuuluvuuden tunteen katsotaan juontuvan heidän historiastaan, missä he ovat joutuneet monien vainojen ja karsimysten kohteeksi. (Romanit ja terveystyöt 2012, 17–18.)

Romaneilla on voimakas kaksoisidentiteetti. He kokevat olevansa samanaikaisesti sekä suomalaisia että romaneja. Tapaperinne on romaneille melko yhtenevä, mutta heidän tavoissaan esiintyy poikkeamia sukujen ja asuinpaikkojen välillä. Huomioitavaa on, ettei romaneja voida stereotypoida vaan paljon liittyy siihen, miten yksilö itse on sidoksissa sukuunsa ja kulttuuriinsa. Jokainen romaniyksilö voi yleisesti ottaen päättää, missä määrin hän noudattaa kulttuurinsa perinteitä. Romanikulttuurissa eletään kuitenkin vahvasti yhteisöllisen elämäntavan mukaan, joten siitä valtavirrasta ei ole itsestäänselvyys poiketa. Valtaväestöön enemmän sulautuvat tai mukautuvat romanit saattavat kokea syrjintää muiden romanien osalta. Kulttuurisidonnaiset tavat liittyvät usein sosiaaliseen kontrolliin. Sosiaaliset säännöt ohjaavat romanin käyttäytymistä. Etenkin oman suvun ja kotikaupungin ulkopuolella käytöstävät ovat erityisen tärkeitä. Romani edustaa kaikissa tilanteissa sekä itseään että sukuaan. Käytöstävät myös vaikuttavat arvoasteikkoon muiden romanien keskuudessa eli siihen, miten muut romanit yksilöön suhtautuvat. (Vast Vastensa – opas 2007, 22–23.)

3.3.1 Kunnioitus ja häpeä

Kunnioitus ja häpeä ovat käsitteitä, jotka kuuluvat oleellisesti romanikulttuuriin. Kunnioituksesta ja häpeästä voidaan puhua saman asian yhteydessä. Häpeä aiheutuu usein

tapojen rikkomisesta. Se ei koske ainoastaan tapojen rikkojaa, vaan myös muita paikalla olevia. Tapojen rikkomisesta tuleva häpeä voi aiheuttaa häpeää myös laajemmalti, kuten koko suvulle. Häpeällä on siis sekä yksilöllinen että yhteisöllinen merkitys. Tästä esimerkkinä voidaan käyttää sopimatonta pukeutumista, joka on hyvä esimerkki kunnioituksen ja häpeän toisiinsa linkittymisestä. Sopimaton pukeutuminen osoittaa myös kunnioituksen puutetta vastapuolta kohtaan, koska hänet on laitettu häpeälliseen tilanteeseen. Jos pukeutumisperinnettä on rikottu esimerkiksi vanhempien romanien läsnä ollessa, kaikki tilanteessa olevat kokevat saman häpeän tunteen, ja sillä asetetaan myös omat vanhemmat häpeän alaiseksi. Sopimattomasti pukeutuminen voidaan katsoa jopa häpeäksi koko romanikulttuurille. (Stenroos 2012, 431–435.)

3.3.2 Käytöstavat

Romanikulttuuri opitaan pitkälti havainnoimalla. Sitä ei opeteta sanallisesti, vaan tavat havainnoidaan muiden käyttäytymisestä esimerkiksi vuorovaikutustilanteissa. Mielestäni sitä voidaan ajatella myös mallioppimisena. Sitä voidaan myös ajatella tietynlaisena elämäntapana, joka on periytynyt sukupolvelta seuraavalle.

Romanikulttuurissa arvostetaan hyviä ja kohteliaita käytöstapoja. Vanhoja ihmisiä kunnioitetaan erityisen paljon, ja heillä on hyvin vahva rooli ja auktoriteetti suvun kesken. Suvun vanhimmalla on oma roolinsa yhteisössä. Hänen puoleensa käännytään kysyttäessä neuvoa suurissa kysymyksissä, ja hän myös tekee päätöksiä koko suvun puolesta. Tällaisia tilanteita ovat esimerkiksi romanin muuttaminen vieraalle paikkakunnalle. Hänen tarvitsee lähtökohtaisesti ensin mennä keskustelemaan muutostaan kyseisen paikkakunnan vanhimman romanin kanssa, ja pyytää tältä lupa paikkakunnalle muuttoon.

3.3.3 Puhtaus- ja häveliäisyystavat

Kanssakäymistä vanhempien ihmisten kanssa säätelevät monet eri kunnioitus- ja puhtaustavat. Vanhempia ihmisiä teititellään puhuttaessa heidän kanssaan. Kunnioitusta-

vat tulevat selkeästi esiin esimerkiksi juhlassa, joissa on järjestettynä ruokailu. Vanhemmille henkilöille ruoka on tarjolla ensin, jonka jälkeen vuorossa on miehet ja tämän jälkeen vasta naiset ja lapset. Miehet myös ruokailevat ja istuvat erillään naisista.

Romaneilla on hyvin vahvat häveliäisyystavat muiden romanien läsnä ollessa erityisesti jos läsnä on eri-ikäisiä romaneita. Intiimeistä asioista ei tule keskustella, jos paikalla on vanhempia henkilöitä. Vanhempien romaneiden aikana ei milloinkaan keskustella seksuaalisuuteen liittyvistä asioista. Romanikulttuurissa vältellään puhumasta omaan kehoon liittyvistä asioista ja sen toiminnoista. Eri sukupuolta olevien ja eri-ikäisten henkilöiden ei tule istua vierekkäin tai saman pöydän ääressä. (Vast Vastensa – opas 2007, 25–27.)

Puhtaussäännöt ovat romanikulttuurissa hyvin laajat. Ne sisäistetään jo hyvin nuorena. Puhtaussäännöt ja niiden tiukkuus vaihtelevat paikkakunnittain, suvuittain ja perheitäin. Puhtaus on sekä fyysistä että symbolista puhtautta. Puhtaustavat näkyvät monella eri tavalla romanien keskinäisessä kanssakäymisessä. Ne ovat esimerkiksi hyvin paljon tarkemmat, jos kohtaaminen tapahtuu eri-ikäisten henkilöiden kesken. Puhtaussäännöt arkisessa elämässä tulevat käytännössä esiin esimerkiksi pyykin pesemisessä. Romanit lajittelevat pyykkinsä sen perusteella, ovatko ne heidän ajattelutapansa mukaansa puhtaita vai likaisia, eli missä suhteessa pestävät ovat ihmisruumiin ylä- ja alaosaan ja kenelle yhteisön jäsenelle pestävät kuuluvat. Eri-ikäisten vaatteita ei pestä samaan aikaan koneessa. Alusvaatteista ajatellaan, että ne ovat pestynäkin likaisia. Puhdaslikainen ajattelutavan taustalla on ihmisruumiin jaottelu puhtaaseen yläosaan ja epäpuhtaaseen alaosaan. Tänä päivänä puhtaussäännöille ei löydy sen kaltaisia perusteita mitä entisajoilta, mistä monet tavat ovat alun perin juontaneet. Tiukkojen puhtaussääntöjen vuoksi romanit ovat aikanaan säästyneet monilta epidemioilta joita ennen on ollut, kuten rutolta ja mustalta surmalta. (Vast Vastensa – opas 2007,30–33.)

3.3.4 Perheen merkitys romanikulttuurissa

Romanikulttuurissa perhe käsitetään laajaksi yhteisöksi. Siihen kuuluu vanhempien ja lasten lisäksi isovanhemmat, tädit, sedät, enot ja serkut. Sukulaisuus voi olla muutakin kuin biologista sukulaisuutta. Sukulaisuus käsitettä voidaan käyttää jos on eletty kauan

yhdessä samassa yhteisössä. Suku on romaneille hyvin tärkeä tukijärjestelmä. Ensimmäisestään ajatellaan, että elämä on vahvasti kiinni perheessä ja suvussa, jonka keskuudessa opitaan olemaan romani. Toiseksi tunnesiteet ovat erittäin tärkeitä. Muita tärkeitä arvoja perheeseen ja sukuun liittyen ovat solidaarisuus, vanhempien kunnioitus ja arvostaminen sekä oman perheen ja suvun puolustaminen. (Paavola & Talib, 2000. 134.)

Perheen ja suvun yhteenkuuluvuus on todella suurta. Tämä tulee esimerkiksi esiin, jos joku suvusta on joutunut elämässään ahdinkoon. Romanikulttuuria voidaan nähdä kutsua kollektiivikulttuuriksi. Sanotaan, että romanikulttuurissa mies on perheen pää mutta nainen on sydän. Kummallakin on erittäin tärkeä merkitys ja asema perheessä. Naisella on myös romaniyhteisössä erittäin merkittävä asema. Usein voidaan katsoa, että nainen on perheen kodin henki. Nainen luo kodin ilmapiirin ja on voimakas persoona naisen rooliin kuuluvalla tavalla. Roolit jakautuvat selkeästi miehen ja naisen välillä. Miestä arvostetaan sen mukaan, miten hyvin hän elättää perheensä, ja naista sen mukaan miten hän hoitaa kodin ja lapset. (Opetushallitus 2012, 20–22)

Yleisesti voidaan sanoa, että lapset ja vanhukset ovat olleet erityisasemassa romanikulttuurissa. Heidän hyvinvointinsa turvaaminen on aina ollut sekä miesten että naisten vastuulla. Romaniyhteisölle on aina ollut hyvin tavallista, että koko yhteisö huolehtii lasten kasvatuksesta. Lapsen hoitamisvastuu on vanhempien lisäksi lähisukulaisilla. Romanikulttuurissa ajatellaan myös, että omista sukulaisistaan kuuluu huolehtia. Ei ole lainkaan epätavallista, että lapsi asuu isovanhempien luona, jos vanhempien elämäntilanne on sellainen, että se on lapsen edun mukaista. Ennen oli hyvinkin tavallista, että suku huolehti itse sairaista tai vanhuksista. Heitä ei sijoitettu laitoksiin. (Opetushallitus 2012, 20–22)

Romanikulttuurissa sukulaisista huolehtiminen on luonnollista. Tämä tulisi kriisitilanteissa huomioida ja selvittää, onko isovanhemmilla tai muilla lähisukulaisilla mahdollisuutta auttaa kyseisessä tilanteessa. Huomioitavaa on, että perinteet myös tämän suhteen ovat jonkin verran muuttuneet, ja esimerkiksi lastensuojelulliset toimenpiteet ovat lisääntyneet nyky-yhteiskunnassa. Lastensuojelulaki 32§ velvoittaa läheisverkoston kartoitukseen, mikäli päädytään lastensuojelullisiin toimenpiteisiin.

4 LASTENSUOJELU

Lastensuojelutyö vaatii erityistä ammattiosaamista, jos siihen sisältyy kulttuurin huomioon ottaminen. Seuraavissa luvuissa avaan käsitteitä lastensuojelun pääperiaatteista, monikulttuurisuudesta lastensuojelutyössä, ja sen vaikutuksista työskentelyssä.

4.1 Laki ja periaatteet

Lastensuojelulain 4§ käsittelee lastensuojelun keskeisiä periaatteita. Lastensuojelulaissa on kohta jossa mainitaan, että lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota lapsen kulttuurilliseen taustaan. Sen huomioiminen on välttämätön osa lapsen oikeusturvaa. Tämä tulee huomioida kaikissa eri lastensuojelun työskentelyvaiheissa, kuten ennaltaehkäisevässä työssä, avohuollon tukitoimissa, kiireellisessä sijoituksissa, huostanotoissa sekä avohuollon sijoituksissa. Lastensuojelulain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Lastensuojelulla on kolme perustehtävää: lasten yleisiin kasvuoloihin vaikuttaminen, vanhempien tukeminen kasvatustehtävässä ja varsinainen lasten suojelutehtävä. Lastensuojelulain 3§ määrittelee, mitä lastensuojelu on. (Lastensuojelun tietopaketti 2008)

Uuteen lastensuojelulakiin pykälään 50§(lastensuojelulaki 13.4.2007/417) on myös kirjattu periaate siitä, että lapsen kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioiminen edellyttää työskentelytapojen kehittämistä sekä niiden käyttöönottoa.(Lastensuojelulaki 13.4.2007/417)

4.2 Lastensuojelu ja romanit

Romanikulttuuri on vahvasti yhteisöllistä ja se tuo omat haasteensa lastensuojelutyöhön. Yhteisöllisessä kulttuurissa lapsen paikka on vahvasti osana perhettä ja sukua. Lastensuojelutyön tarkoituksena on lasten hyvinvoinnin ja edun turvaaminen, mikä tarkoittaa myös vanhempien kasvatustapojen ja -taitojen sekä vanhemmuuden arvioimista.

On hyvä muistaa että, yhteisöllisissä kulttuureissa eläneiden ei ole helppo ymmärtää ammattiauttamisen ideaa, ja esimerkiksi perheistunnot voidaan kokea hämmentävinä ja uhkaavina. Vanhempien ja lastensuojelun työntekijöiden yhteistyösuhteen syntymiselle ei ole hyviä edellytyksiä, jos asiakkaat kokevat toimenpiteen vain työntekijöiden vallankäyttönä ja rangaistuksena. (Anis 2008,100–103)

Kun päädytään lastensuojelullisiin toimenpiteisiin romaniperheissä, ovat syyt usein samankaltaisia kuin valtaväestönkin kanssa. Romaniperhe voi kokea erityisen paljon häpeää, jos perheen lapsi sijoitetaan pois vanhempien luota. Romaniperheet harvoin antavat vapaaehtoisesti lapsen sijaiskotiin. Syyllisyys tapahtuneesta voidaan usein peittää selittäen tapahtuma sillä, että lapsi on vain otettu pois perheestä. Asiasta puhuminen vanhempien kanssa on tärkeää, koska vanhemmat saattavat viestittää tätä ajatusta myös lapselle. Lapsen on hyvin vaikea sopeutua sijoituspaikkaan, jos lapsikin kokee näin. Jos romanilapsi sijoitetaan perheen tai suvun ulkopuolelle on hyvä huomioda, että hän voi tuntea poikkeuksellisen suurta turvattomuutta ollessaan irrallaan omasta romaniyhteisöstä. Koska romanikulttuurissa perheen ja suvun yhteenkuuluvuus on niin vahva, saattaa lähipiiri tuoda omat haasteensa lastensuojelun työntekijöille sekä sijaishuoltopaikalle.

Romanilapsen kohdalla monesti laiminlyödään periaatetta kulttuuri-identiteetin huomioimisesta ja romanilapsi saatetaan sijoittaa kotiin, jossa ei tunneta tarpeeksi tai ollenkaan romanikulttuuria. Myöhemmin, kun nuori palaa oman sukunsa pariin, hän saattaa kokea sielläkin itsensä ulkopuoliseksi. Romanilapsi kasvaa kahden kulttuurin välissä, jolloin hänelle kehittyy kaksoisidentiteetti. Romaniyhteisössä hän on vahvoilla, koska hänet hyväksytään sellaisenaan, mutta valtaväestön keskuudessa hän usein kokee olevansa erilainen. Tämän kaltaisessa tilanteessa nuori tarvitsee aikuisen tukea, jotta hänelle ei synny syrjityn identiteettiä. Aikuisen tulee osoittaa hänelle hyväksyntänsä ja myös hänen kulttuuritaustansa ihailua. Haasteelliseksi monikulttuurisessa lastensuojelutyössä nousee myös tunnistaminen milloin jokin asia liittyy kulttuuriperintöön ja milloin se liittyy perheen sisäisiin ongelmiin. Romanilasten huostaanotot ovat viime vuosien aikana kasvaneet huolestuttavasti. (Romano Missio 2014)

Tärkeää on ymmärtää lapsen kulttuuri-identiteetin kasvun kannalta yhteisön merkitys. Tärkeä huomio tehdyissä tutkimuksissa on, että huonoiten elämässään pärjäävät sellaiset sijoitetut nuoret, jotka ovat kadottaneet kontaktin alkuperäiseen yhteisöönsä ja perheeseensä. Etnisiin vähemmistöihin kuuluvien lasten sijoituksissa pois kotoa, on erityisen tärkeää pyrkiä löytämään perheen ja ystävien voimavarat, sillä niiden avulla sijoituksilla on paremmat mahdollisuudet onnistua. (Anis 2008, 48.)

Romanitaustaisten lastenkotilasten sijoittumista suomalaiseen yhteiskuntaan on tutkittu hyvin vähän. Uudempia tutkimuksia tai selvityksiä lastenkodeissa olleista romaaneista ei ole monia. Myös lasten kokemuksista on puhuttu julkisuudessa hyvin vähän. Ensimmäisen kerran julkaistiin vuonna 2009 selvitys ”*ai tää lastenkodin lapsi*”, joka koski 1960–1980 luvun lapsia ja nuoria, jotka olivat olleet sijoitettuna mustalaislähetysten lastenkodeissa. Selvityksessä tutkittiin näiden lasten ja nuorten sijoittautumista suomalaiseen yhteiskuntaan sekä romaniyhteisöön. Selvityksestä kävi ilmi, että suurin osa haastatelluista on tukevasti tässä yhteiskunnassa kiinni niin ammatillisesti kuin koulutuksellisesti. Tutkimuksesta ilmeni, että ne joilla oli kasvuympäristönä ollut lastenkoti ja jotka olivat jollain tavalla syrjäytyneet yhteiskunnasta, eivät syyt johtuneetkaan etnisestä taustasta, vaan pikemminkin heikosta itsetunnosta ja oman minäkuvan puutteellisesta rakentumisesta. Selvityksessä tuli myös esiin, että lastensuojelulaitoksissa kasvaneiden lasten jälkihuolto oli ollut heikkoa. Nykyisin tähän seikkaan on kiinnitetty enemmän huomiota koko suomalaisessa yhteiskunnassa. (Grönfors 2012, 242–247)

4.3 Arvot, yhdenvertaisuus ja osallisuus lastensuojelussa

Lastensuojelu on aina arvosidonnaista, koska sen tehtävänä on ennen kaikkea olla lapsen puolella ja lasta varten. Työn keskeisimmät arvot pohjautuvat Suomen perustuslakiin ja kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin, sekä niiden taustalla oleviin ihmisyyttä ja ihmisoikeuksia korostaviin kansainvälisesti hyväksytyihin arvoihin. Nämä arvot ovat sopusoinnussa sosiaalialan eettisten periaatteiden kanssa ja ovat työn lähtökohta. (Sosiaaliportti, 2012)

Osallisuus koostuu oikeudesta saada tietoa itseä koskevista suunnitelmista, päätöksistä, ratkaisuksista, toimenpiteistä ja niiden perusteluista sekä mahdollisuuksista ilmaista mielipiteensä ja vaikuttaa näihin asioihin. Osallisuus tarkoittaa myös mahdollisuutta olla mukana itselle merkityksellisten ja omaan elämään vaikuttavien asioiden hoitamisessa. Osallisuus edellyttää vastavuoroisuutta, yhteisöltä mukaan tulemisen ja vaikuttamisen mahdollistamista sekä yksilöiltä aktiivista toimijuutta. Osallisuus on myös sitä, että asiakas on mukana omien asioidensa hoidossa alusta saakka ja hänelle annetaan riittävästi tietoa hänen omista asioistaan koko asiakasprosessin ajan.

Yhdenvertaisuuden näkökulmasta kaikille tulee turvata samankaltaiset mahdollisuudet ja palvelut riippumatta etnisestä alkuperästä, kielestä, uskonnosta, vakaumuksesta, mielipiteestä, terveydentilasta, vammaisuudesta tai muusta henkilöön liittyvästä ominaisuudesta. Erilaisuus ei saa johtaa syrjintään. Lasten oikeudet kuuluvat yhtäläisinä kaikille lapsille heidän perheoikeudellisesta asemastaan ja sosiaalisesta tai etnisestä taustastaan riippumatta. Tämä tarkoittaa iän, sukupuolen, äidinkielen, kulttuuritaustan ja uskonnon huomioon ottamista yksilöllisesti. (Sosiaaliportti, 2012)

5 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

Opinnäytetyön aihetta pohtiessani selkiytyi itselleni melko pian, mitä asioita opinnäytetyöni halusin käsittelevän. Mielenkiintoni aiheeseen on peräisin omasta työstäni sekä omasta kulttuurisesta taustastani. Mielenkiintoni aiheeseen lisäsi tieto siitä, miten vähän romanien parissa tehtävästä lastensuojelutyöstä on aikaisempia tutkimuksia.

5.1 Tutkimuksen lähtökohdat ja tutkimustehtävä

Lastensuojelu, ja siinä ilmenevät epäkohdat sekä puutteet, puhuttavat laajalti koko yhteiskuntaa. Opinnäytetyössäni halusin selvittää romanien kokemuksia lastensuojelun asiakkaana. Tavoitteenani oli hankkia tietoa romanien kokemuksista lastensuojelusta. Pyrkimykseni oli löytää tietoa, joka voisi helpottaa työntekijöitä lastensuojelun työkentällä eri kulttuuritaustaisen asiakkaan kanssa. Kulttuurisensitiivisen työskentelytavan toteuttaminen edellyttää kulttuurin tuntemista. Opinnäytetyöni teoriaosuudessa

olen avannut romanikulttuurin pääpiirteitä, joita itse koen merkittäväksi tuoda työntekijöiden tietoisuuteen.

Tutkimustehtävänäni oli:

1. Saada tietoa siitä, millaisia kokemuksia haastateltavilla romaneilla on ollut lastensuojelussa.
2. Saada vastauksia seuraaviin kysymyksiin:
 - Mitä haastateltavat kokivat että olisi pitänyt tai voinut enemmän ottaa huomioon heidän kulttuuritaustansa vuoksi?
 - Millaista tietoa he toivoisivat lastensuojelun työntekijöillä enemmän olevan romanikulttuurista?
 - Mitä asioita haastateltavat kokivat haasteellisimmaksi yhteistyössä?

5.2 Tutkimusmenetelmä

Toteutin opinnäytetyön laadullisella eli kvalitatiivisella tutkimusmenetelmällä. Kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä on luonteeltaan kokonaisvaltaista tiedonhankintaa, ja aineisto kootaan todellisissa tilanteissa. Kvalitatiivinen menetelmä suosii ihmistä tiedonkeruun instrumenttina. Laadullisessa tutkimuksessa suositaan metodeja, jossa tutkittavien näkökulmat ja ääni pääsevät esille. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2008, 160.)

Valitsin laadullisen tutkimusmenetelmän, koska halusin tuottaa kokemusperäisen tutkimuksen, ja tuoda esiin kokemuksellista tietoa romaneiden lastensuojelu asiakkuudesta. Kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä soveltui mielestäni parhaiten tuomaan esille asiakkaiden oman äänen ja kokemuksen, joka oli opinnäytetyöni lähtökohta.

5.3 Aineiston kerääminen

Tiedonkeruun opinnäytetyöhöni suoritin teemahaastattelun keinoin. Mielestäni teemahaastattelussa haastateltavan on helppo kertoa avoimesti vastauksia, koska ei ole olemassa oikeata ja väärää vastausta.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa haastattelu on päämenetelmä. Haastattelu soveltuu hyvin kvalitatiiviseen tutkimukseen, ja sitä käytetään usein, kun halutaan tutkia arkoja ja vaikeita aiheita. Haastattelu antaa mahdollisuuden tuoda esille itseä koskevia asioita mahdollisimman vapaasti. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2008, 200.)

Teemahaastattelu on yleisimmin käytetty tutkimushaastattelun muoto. Teemahaastattelussa poimitaan tutkimusongelmasta keskeiset aiheet, joita haastattelussa olisi välttämätöntä käsitellä tutkimusongelmien vastauksien käsittelemiseksi. (Vilka 2005,101.)

Haastattelun teemat selkiytyivät itselleni pikkuhiljaa teoriaosuuden valmistuttua. Kysymykset haastatteluun muotoutuivat nykyiseen muotoonsa vasta pohdittuani tutkimuskysymyksiä tarkemmin. Haastateltavat olin miettinyt mielessäni jo valmiiksi opinnäytetyötäni aloittaessani. Haastateltavat koostuivat tuttavapiiristäni, joilla tiesin olleen lastensuojelun asiakkuus. Haastattelin yhteensä kolmea romania, ja he kaikki olivat naisia.

Itse koin valitessani haastateltavia, että sukupuolella on merkitystä. Valintani perustui siihen, että romanimiehen on usein hankalampi puhua naiselle avoimesti. Kaksi heistä oli entuudestaan tuttua, kolmatta haastateltavaa en ollut aikaisemmin tavannut, mutta tiesin hänet.

Otin heihin yhteyttä hyvin alkuvaiheessa, kun aloitin opinnäytetyöni tekemisen. Halusin varmistaa, että he olivat valmiita lähtemään mukaan opinnäytetyöni tekemiseen, koska haastateltavien löytäminen tämän aihepiirin parissa ei välttämättä olisi helppoa.

Esitin heille ensin opinnäytetyön aiheen, sekä kerroin sen tarkoituksesta ja tavoitteista. Haastateltavat olivat heti kiinnostuneita lähtemään mukaan. Koin hyvin tärkeäksi alusta saakka painottaa sitä, että haastattelu tehdään anonymisti ja kaikki haastattelussa esiin tulleet asiat ovat täysin luottamuksellisesti kerrottua.

Haastattelut tehtiin haastateltavien kotona, koska ajattelin sen tuovan haastateltavalle tilanteeseen nähden rennomman olon. Koin paikkavalinnan samaan aikaan myös haasteelliseksi, koska romaneilla on tapa vierailta toistensa luona ilmoittamatta. Heille arkipäivää on, että koti voi nopeasti täytyä suurestakin määrästä sukulaisia ja tuttavilla ilman, että kukaan ilmoittaa tulostaan etukäteen. Haastattelut onnistuttiin kuitenkin pitämään ilman, että ne olisivat häiriintyneet muiden läsnäolosta.

Koin haastatteluja tehdessäni, että omalla kulttuurisella taustallani oli haastattelutilanteeseen erittäin positiivinen vaikutus. Kohderyhmän ja kulttuurin tuntemus on monella tapaa tärkeä seikka laadullisessa tutkimusmenetelmässä.

Ihmisten kokemukset ja käsitykset ovat kulttuurisidonnaisia. Ihmisten kokemusten ymmärtäminen ja tulkinta edellyttävät sen kohderyhmän, kulttuurin ja tilanteen tuntemusta, jossa ihminen kokee ja käsityksiään muodostaa. Jos kohderyhmän ja kulttuurin tuntemus on heikkoa, saattaa tulkintaan jäädä aukkoja. Tästä puolestaan seuraa että tutkimus ei ole luetettava. (Vilka 2005, 110.)

Ruusuvuori ja Tiittula puolestaan teoksessaan kirjoittavat siitä, miten kulttuurierot haastattelutilanteissa voivat muuttaa koko haastattelutilanteen lähes katastrofiksi. He kirjoittivat, että kun kokematon tutkija oli aloittanut haastattelunsa kysymällä lapsen syntymään liittyvistä perinteistä, osa paikalla olevista romaneista oli alkanut nauraa, osa oli poistunut paikalta ja vanhin haastateltava oli tehnyt selväksi, ettei koko aiheesta ole sopivaa keskustella. Kulttuurierojen pienentämiseksi haastattelutilanteissa on esitetty paitsi sitä, että tutkija perehtyy mahdollisimman hyvin tutkimiansa ihmisten kulttuuriin myös sitä, että tutkija itse kuuluu samaan ryhmään. (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 84.)

Haastattelut tallennettiin sanelukoneelle, jotta pystyin keskittymään kokonaisvaltaisesti tilanteeseen. Nauhoittaminen myös mahdollistaa haastattelun litteroinnin, jotta haastattelu voidaan purkaa mahdollisimman tarkasti. Ensimmäisessä haastattelussa huomasin sanelukoneen tuovan alussa hieman jännitystä, mutta hyvin pian sen olemassaolo unohtui.

Haastattelut kestivät 30 minuutista kahteen tuntiin. Koin, että siihen vaikutti paljon myös haastateltavan sen hetkinen elämäntilanne, ja miten hän oli pystynyt käsittelemään aikaisemmin kipeitä tapahtumia. Kahdella haastateltavista lastensuojelun asiakkuus oli jo päättynyt ja elämän tilanne vakiintunut. Yksi haastateltavista puolestaan oli vielä täysin niin sanotusti asioiden ytimessä.

Kaikki haastateltavat olivat hyvin avoimia haastattelutilanteessa. He osasivat ottaa haastattelun siltä pohjalta miltä opinnäytetyötäni olen tehnyt, eli tuottaa kokemuksellista tietoa, joka voisi auttaa lastensuojelun työntekijöitä parantamaan työskentelytapansa romanitaustaisen asiakkaan kanssa. Vaarana mielestäni olisi saattanut olla myös, että haastattelu olisi mennyt pelkästään negatiivisen kritiikin antamiseen.

5.4 Aineiston analyysi

Tekemäni haastattelut purin sanelukoneelta litteroimalla, eli muuttamalla haastattelun tekstimuotoon. Litteroin haastattelun enemmänkin tarkastellen sen sisältöä, kuin että olisin merkinnyt ylös mielestäni epäolennaisia asioita kuten äänenpainoja tai äännähdyksiä.

Litterointi on työlästä ja aikaa vievää, mutta se samalla lisää vuoropuhelua tutkimusaineiston kanssa. Haastatteluaineiston muuttaminen tekstimuotoon helpottaa myös tutkimusaineiston analysointia eli järjestelmällistä läpikäyntiä, aineiston ryhmittelyä ja luokittelua. (Vilka 2005, 115.)

Analysointitapaa pohtiessani ja selvittäessäni eri tapoja tavoitteenani oli löytää keino analysoida haastattelut siten, että tutkimuskysymyksiini löytyy parhaiten vastaukset. Lukuisista eri vaihtoehdoista valitsin analysoida haastattelua teemoittelun avulla.

Teemoittelussa on tekstimassasta ensin pyrittävä löytämään ja sen jälkeen erottelemaan tutkimuskysymysten kannalta olennaisia aiheita. Teemoittelu on suositeltava analysointitapa jonkin käytännöllisen ongelman ratkaisemiseksi. Teemoittelu tarkoittaa tiukkaa aineiston ja teorian yhteyttä. (Eskola & Suoranta 1998,179)

5.5 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimuksessani halusin selvittää romanien kokemuksia lastensuojelun asiakkaana. Tarkemmin ottaen halusin tarkastella opinnäytetyöni aihetta sillä ajatuksella, miten voisi kehittää työskentelyä romanien parissa kulttuurisensitiivisemmäksi. Halusin selvittää millaisia asioita romanit kokivat asiakkuudessaan haasteiksi toimiessa valtaväestön kanssa, ja mitä he olisivat enemmän kaivanneet otettavaksi huomioon heidän kulttuuristaan. Kysymykset pyrin laatimaan mahdollisimman avoimiksi, jolloin haastateltava voisi itse esittää avoimesti vastauksen ilman johdattelua. Tarvittaessa esitin tarkentavia kysymyksiä. Arvioin tutkimustani luotettavaksi. Haastateltavat olivat hyvin motivoituneita ja halukkaita kehittämään romanien kanssa tehtävää lastensuojelutyötä.

Tutkimuksissa pyritään välttämään virheiden syntymistä, mutta silti tulosten luotettavuus vaihtelee. Tämän vuoksi kaikissa tutkimuksissa pyritään arvioimaan tutkimuksen luotettavuutta. Riippuen tutkimuksen luonteesta, saattaa olla, etteivät perinteiset luotettavuuden ja pätevyyden arvioinnit tule kysymykseen. Kuitenkin kaikkien tutkimusten luotettavuutta tulisi jollain tapaa arvioida. Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran teoksessa kuvataan, että tutkimus on kuin kristalliin katsomista. Se mitä me näemme, kun katsomme kristallipalaa riippuu siitä kuinka me katsomme sitä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2008, 228.)

6 TUTKIMUSTULOKSET

Ryhmittelin haastattelun vastaukset teemoihin ja valitsin niistä sellaiset joista sain vastauksia tutkimuskysymyksiini. Otin mukaan myös teemoja, joita itse koen hyödylliseksi työskennellessäni lastensuojelussa. Haastatteluja purkaessani merkitsin vastaajat etukirjaimen alkukirjaimella selkeyttääkseni, kuka vastaaja on kyseessä. Merkitsin vastaajat kirjaimilla A, E ja H. Taustatietoja haasteltavista haluan tuoda esille jonkin verran.

A: 33-vuotias romaninainen. A:lla on 10-vuotias tytär joka ollut huostaanotettuna useita vuosia. A on itse ollut lastensuojelun asiakkaana 12-vuotiaasta asti. A:n lapsi on edelleen sijoitettuna romaniperheeseen, jotka ovat hänen ex-miehensä sukulaisia.

E: 52-vuotias romaninainen. E:n tytär oli kiireellisesti sijoitettuna 16-vuotiaana.

H: 38-vuotias romaninainen. H:lla kaksi lasta ja asiakkuudessa ollessaan lapset olivat 13 ja 16-vuotiaat. H:n perheessä kävi lastensuojelun perhetyöntekijä lasten kouluongelmien vuoksi.

6.1 Romanien kokemuksia lastensuojelun asiakkuudesta

Haastattelussa keskityin romanien kokemuksiin lastensuojelun asiakkaana. Pääpainona haastattelussa halusin saada vastaajat kuvailemaan mahdollisimman tarkasti asioita, joita he kokivat hankaliksi.

6.1.1 Haasteet asiakkuudessa

Vastaajat toivat esille asioita, joita he kokivat haasteelliseksi asiakkuutensa aikana. Vastaajille nousi useita yhteisiä asioita tässä teemassa. Haastateltavat kokivat ”yhte-

sen kielen” puuttuvan, eli työntekijöillä ja asiakkailla oli hyvin erilaiset käsitykset asioista. Haastateltavat kokivat tämän vuoksi, etteivät tulleet ymmärretyksi. Kaikki vastaajat kokivat, ettei työntekijöillä ollut ymmärrystä miten tärkeitä heidän tapansa heille ovat.

”A: Koin lapsena sekä nyt oman lapsen kohdalla, ettei työntekijöillä ole tarpeeksi tietoa romanikulttuurista ja tämän seurauksena esimerkiksi palaverit olivat vaikeita, koska näkemys erot olivat niin suuria.

E: Koin kulttuurien yhteentörmäyksen yhteistyössä työntekijöiden kanssa. He eivät käsittäneet perheemme tilannetta vaikka yritimme selittää tilanteen vakavuutta. Työntekijät eivät ymmärtäneet esimerkiksi sukujen välisiä ristiriitoja ja niiden merkitystä meidän perheemme kohdalla.

H: Sosiaalityöntekijät eivät ymmärtäneet tapojamme eivätkä myös kyselleet niistä. Et jouduttiin ite selittään miten, ja miksi missäkin tilanteessa on toimittaan. Perhetyöntekijät enemmänkin kyselivät tapojamme ja halusivat kunnioittaa niitä meillä käydessään.”

Vastaajat tuottivat monen kysymyksen kohdalla sen miten vaikeaksi kokivat kertoa tapakulttuurista, koska kokivat että työntekijät eivät kumminkaan ymmärtäneet tapojen merkitystä romaneille. Vastaajien keskuudessa vallitsi myös ajatus siitä, että heillä oli epäily siitä onko työntekijöillä kiinnostusta romanien tapakulttuuria kohtaan.

”A: Sitä ei voi käsittää miten eri maailmassa mustalaiset elää. Ja sen myötä ymmärtää miten kova shokki on mustalaislapselle joutua äkisti omien tapojensa kanssa valtäväestön keskuuteen. Se on suuri kulttuurishokki, ja siinä tuntee itensä niin ulkopuoliseksi, ettei kukaan voi uskoa.”

6.1.2 Kuulluksi tuleminen

Vastaajista ei kukaan kokenut, että olisi kohdannut työskentelyssä ennakkoluuloja oman kulttuurillisen taustansa vuoksi. Yksi vastaajista koki, että työntekijät yrittivät ohittaa romanien tavat tuomalla omia tapojansa heille.

”E: Pitäisi käsittää että meillä on omat tapamme, eikä kaupata valkolaisten tapoja.”

Yksi vastaajista erityisesti koki, ettei hän tullut kuulluksi kertoessaan perheentilanteesta. Vastaaja tuotti kokemusta siitä, että hänen kertoessaan huolestaan tytärtään kohtaan häntä ei kuunneltu, jonka seurauksena tyttö karkasi perhetukikeskuksesta. Vastaaja kertoi että hänen mielestään tilanteen vakavuutta ei ehkä ymmärretty, koska tilanteeseen liittyi oleellisesti kulttuurilliset asiat. Tämän tapahtuman jälkeen vastaaja kertoi työntekijöiden enemmän ottaneen huomioon vanhempien mielipiteet.

Muidenkin vastaajien kohdalla sama teema nousi esille monen kysymyksen kohdalla eli kuulluksi tulemisen merkitys ja tunne siitä, että he eivät tulleet kuulluksi asiakkaiden aikana.

Yksi vastaajista koki, ettei häntä lainkaan kuunneltu siitä, miten tärkeä ja merkityksellinen asia yhteisöllisyys romaneille on. Vastaaja koki, etteivät työntekijät voineet käsittää, että perheen käsite on usein laajempi kuin valtaväestön keskuudessa. Vastaajien kesken kuulluksi tulemattomuuden tunne liittyi lähinnä kokonaan kulttuurin huomioimiseen työskentelyssä, kuin itse lastensuojelu prosessiin joka heillä kaikilla oli.

6.1.3 Romanien tapojen huomioiminen lastensuojelussa

Kaikki vastaajat kokivat isoimmaksi haasteeksi ja puutteeksi heidän tapojensa huomiotta jättämisen asiakkuuden aikana, vaikka heillä kaikilla oli erilainen lähtökohta asiakkuudelle. Vastaajat kokivat, että heidän tapakulttuuriinsa liittyviä asioita olisi pitänyt ottaa enemmän huomioon, sekä kuunnella heitä kun he niistä kertoivat.

”E: Meitä ei otettu todesta kun kerroimme huolestamme tytärtämme kohtaan. Työntekijät eivät voineet ymmärtää seurustelukieltoa erään pojan kanssa. Se, kuinka isoja

asioita ja vaaroja seurusteluun näiden kahden nuoren kohdalla liittyi, kuului romani-kulttuurissa oleviin sukuvihoihin. Yritimme niistä työntekijöille kertoa, mutta he eivät ottaneet vakavana tätä asiaa, ja sen seurauksena tyttö karkasi perhetukikeskuksesta. Tämän jälkeen asiaa pahoiteltiin kovasti ja meitä kuunneltiin enemmän.”

Yksi vastaajista kertoi miten romanitapojen huomiotta jättäminen ja väheksyminen toivat hänen lapselleen suurta hämmästyttä.

”A: Lapseni oli alle kouluikäinen kun hänet kiireellisesti sijoitettiin perhetukikeskukseen. Muistan ne alkuajat miten hämmästynyt tyttöni oli kaikista arkisistakin asioista siellä. Olin kotona opettanut lapselle asiat tietyllä tavalla. Sitten kun lapsi otettiin multa pois, niin ei voinutkaan enään toimia mun opettamalla tavalla. Esimerkiksi suihkuun mennessä olin aina opettanut, että pitää käyttää suihkukenkiä hygieniasyistä, niin sitä tapaa ei tytön ollut mahdollista perhetukikeskuksessa noudattaa. Tää oli vaan yksi monista esimerkeistä, joita arjessa tuli koko ajan vastaan. Monissa palavereissa ja tyttöni edellisissä sijoituspaikoissa tuntui, ettei meidän tavoille annettu arvoa eikä niitä kuunneltu”

Yhdellä haastateltavista oli myös kokemusta perheen kotona tehtävästä työskentelystä. Haastateltava koki työntekijöiden ollessa heidän kotonaan, että he olivat hyvin kunnioittavia heidän tapojaan kohtaan ja ottivat niitä huomioon. Työntekijät olivat kyselleet avoimesti perheeltä millaisia asioita heidän olisi hyvä ottaa huomioon ollessaan heidän kotonaan.

6.1.4 Tapakulttuuri ja tapojen merkitys

Haastattelussa halusin kysyä romaniasiakkailta heidän tapakulttuuristaan niitä asioita joita he itse kokivat asiakkaana ollessaan tärkeiksi, ja miten niitä voitaisiin ottaa enemmän huomioon. Haastateltavien vastauksissa löytyi useita yhtäläisyyksiä tavoista ja niiden merkityksistä ja siitä, mitkä tavat heille olivat tärkeimpiä yli muiden. Heidän vastauksissaan nousi esille miten tärkeänä he pitivät vanhempien ihmisten kunnioitusta ja sen opettamista myös lapsilleen.

”E: Romanilapset eivät mielestäni sano vanhemmilleen samalla tavalla vastaan mitä valtaväestön lapset vanhemmilleen saattavat puhua. Nuorilla se näkyy siten että ne uskovat ja tottelevat mitä vanhemmat sanovat.

A: Vanhempien ihmisten kunnioitus on yksi tärkeimmistä asioista”

Kaikkien vastaajien kesken merkitykselliseksi asiaksi nousivat myös hygieniaan liittyvät tavat. Vastaajat kertoivat siitä, miten hygienia-asiat ovat heidän elämässään läsnä kaikessa tekemisessä ja arkiaskareissa. Hygieniatavoilla on monia merkityksiä. Niiden kautta osoitetaan myös kunnioitusta muita ihmisiä kohtaan.

Esille nousivat myös häveliäisyystavat. Kaksi haastateltavista kertoi, että palavereissa olisi enemmän voitu huomioida, millaisia puheenaiheita käsiteltiin.

On esimerkiksi erittäin epäsovivaa puhua ehkäisystä vanhempien läsnä ollessa, ja se tuotti kaikille läsnä olleille erittäin vaivaantuneen olon.

”E: Vaikka mies on perheen pää, ei miehelle saisi kaikkia tyttöjen intiimiasioita kertoa. Pitää muistaa kunnioitus ja häveliäisyys”

Haastateltavien kanssa keskusteltaessa tavoista nousi esille se, miten he kokivat heidän koko elämänsä rakentuvan tapojen ympärille, ja miten tavat määrittivät paljon heidän elämäänsä. Yksi vastaajista kertoi tarkemmin omasta historiastaan ollessaan itse lapsena huostaanotettuna. Hän kertoi myös siitä, miten syvälle omaan identiteettiin silti olivat tavat ja perinteet juurtuneet, vaikka oli joutunut pois perheensä luota 12-vuotiaana. Hän kertoi miten oli jossakin elämän vaiheessa yrittänyt irtautua romanikulttuurista. Vastaaja koki, että kaikki siihen kuuluva on juurtunut niin syvälle sisimpään, ettei sitä voi ohittaa ja unohtaa. Hän koki, että romanina oleminen on syvällä sisimmässä, eikä sitä voi ns. paeta jos siihen on kasvanut.

6.2 Romanilapsen sijoittaminen

Yhdellä vastaajista oli kokemus joutua erilleen omasta romaniyhteisöstään huostaanoton myötä. Hän koki erittäin haitalliseksi, jos romanilapsi sijoitetaan pois romanikulttuurin parista. Vastaaja vertasi kokemusta siihen, että äkillisesti vieraasta maasta, toisesta kulttuurista, viedään lapsi vieraan kulttuurin keskelle. Hän kuvasi, että se erilaisuuden ja yksinäisyyden tunne oli sanoinkuvaamaton. Lopputulos voi usein näiden seikkojen vuoksi olla kaikkea muuta kun se, mitä huostaanotolta haetaan.

Vastaajan mielestä paras mahdollinen lopputulos voidaan saavuttaa vaan sillä, että olisi mahdollista sijoittaa romanilapsi oman kulttuurinsa pariin. Keskustelimme tästä sekä myös haasteista, mitä nousee esille jos sijaisperheenä toimisi romaniperhe, etenkin jos tämä sijaisperhe ei kuulu omaan sukuun. Romaneilla on syvään juurtuneita sukuvihjoja, ja paikkakuntia jossa he eivät saa edes käydä. Väistämisvelvollisuus tuo omat haasteensa lapsen sijoittamiseen pois perheen luota.

Sijaishuoltopaikan löytymisen miettimisessä on enemmän kriteerejä romanien kuin valtaväestön kohdalla. Lastensuojelun periaatteisiin kuuluu, että yhteydenpitoa biologisiin vanhempiin on tuettava. Huomioitavaa romanien kohdalla on, miten se käytännössä onnistuu, jos esimerkiksi vanhemmat eivät voi vieraila lapsensa luona väistämisvelvollisuuden vuoksi. Väistämisvelvollisuus voi aiheuttaa sen, etteivät vanhemmat saa mennä kaupunkiin mihin lapsi on sijoitettuna.

Haasteltavien mielestä olisi toivottavaa, että sijaisvanhemmuuteen saataisiin enemmän romaniperheitä. Itseäni jäi mietityttämään, miten näissä tilanteissa sukujen väliset ristiriidat toimisivat. Uskoisin, että romaniperheiden halukkuutta sijaisperheeksi vähentää pelko ristiriidoista, joita voi biologisen perheen kanssa syntyä, ja miten ne voivat vaikuttaa myös koko sukuun. Näitä ongelmia ei ehkä synny jos lapsi sijoitetaan oman suvun pariin, mutta silloin näkisin, että haasteelliseksi tulee se, täytyvätkö huostaanoton tavoitteet, jos lapsi elää kuitenkin kovin yhteistä elämää vanhempien kanssa. Tietysti nämä asiat ovat täysin tapaussidonnaisia ja liittyvät paljon syihin, mitkä ovat joltaneet sijoitukseen kodin ulkopuolelle.

Oma näkemykseni romanilapsen sijoittamisesta on, että jos tilanne sallii tulisi sijais-huoltopaikka löytää lapsen omasta perhepiiristä. Mielestäni se on erityisesti romani-perheissä lapsen edun mukaista heidän tiiviiden perhesiteidensä vuoksi. Romanien yhteisöllisyyttä sekä suvun yhteenkuuluvuuden tunteen vahvuutta, on ulkopuolisen kenties vaikea ymmärtää. Romaneilla perhe on käsitteenä paljon laajempi kuin se, kenen tai keiden kanssa asutaan saman katon alla.

6.3 Eri maailmat kaukana toisistaan

Haastateltavat kokivat, että romanit ovat osittain kaukana valtaväestöstä niin tavoiltaan kuin ajatusmaailmaltaan. Tämä kokemus tuki myös itselläni aikaisemmin ollutta ajatusta. Tosi asia kuitenkin on, että eletessä samassa yhteiskunnassa on kaikilla samat velvollisuudet ja lait. Todellisuus ei tässä asiassa aina kohtaa, ja itselläni ajatuksia heräsi myös siitä, miten romanit voisivat integroitua suomalaiseen yhteiskuntaan menettämättä omaa kulttuuriaan ja tapojaan.

”E: Tytöllemme kerrottiin paljon oikeuksistaan kun hän oli kiireellisesti sijoitettuna, mutta itelleni jäi tunne siitä että mihin jäi velvollisuuksien kertominen.

Meidän kulttuurissa tytöillä on paljon velvollisuuksia ja tytöt tekevät paljon töitä kotona ja kantavat vastuuta arjesta. Mielestäni myös vanhempien kanssa olisi yhdessä voitu sopia mitä tytölle kerrotaan oikeuksistaan ja mitä ei. ”

Haastateltavan mielipiteistä tuli esille, että hän oli tyytymätön tilanteeseen, jota ei hoidettu heidän tapojensa mukaan. Tilanteessa toimittiin enemmänkin sen mukaan, mikä on ollut käytäntönä perhetukikeskuksessa, jonka toiminta perustuu lastensuojelulakiin. Romaneilla on omat tavat jotka paljon määrittelevät heidän toimintatapojaan eri tilanteissa, vaikka ne poikkeaisivat valtaväestön tavoista tai yleisistä normeista.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli selvittää romanien kokemuksia lastensuojelun asiakkaana. Halusin lähestyä aihetta ajatuksella miten lastensuojelutyössä voisi kehittää työtettä kulttuurisensitiivisemmäksi, ja sitä kautta myös parantaa asiakkaan kohtaamista.

Opinnäytetyön aiheeni oli haastava, koska aikaisempia tutkimuksia aiheesta ei ollut saatavilla. Teoriaosuuden kerääminen tapahtui hyvin pienistä osista, koska kirjallisuudessa ei kovin paljon löytynyt materiaalia, joka olisi suunnattu erityisesti sosiaalialalle. Osa kirjallisuudesta oli hyvin vanhaa ja se mielestäni sulki pois niiden käytön. Kokemuksellista tietoa romanien lastensuojelun asiakkuudesta en löytänyt laisinkaan. Aihe oli itselleni alusta loppuun asti mielenkiintoinen. Se herätteli itsessäni pohdintaa omasta kulttuuriperinnöstä, ja miten sitä voin hyödyntää työskentelemällä sosiaalialalla.

Lastensuojelutyö on usein haastavaa, ja siinä tarvitsee olla työntekijöillä tietynlainen herkkyys lukea asiakasta hienovaraisesti. Mielestäni tämä korostuu kohdatessa eri kulttuurista tuleva asiakas. Kuitenkin on syytä muistaa kohdata kaikki asiakkaat samanarvoisena, eikä asiakkaan tausta saa vaikuttaa työskentelyyn, siten ettei tätä arvoa pystyttäisi toteuttamaan.

Haastatteluissa ilmi tulleet haasteet olivat enimmäkseen tapoihin liittyviä, eivätkä haasteet liittyneet niinkään itse lastensuojelun prosessiin. Kukaan haastateltavista ei kokenut tarvetta nostaa esille itse lastensuojelun prosessia eikä kukaan heistä kokenut, että lastensuojelun tukitoimet heidän perheelleen olisivat olleet turhia, tai ettei heillä olisi ollut lastensuojelun tarvetta.

Asiat, joita haastateltavat toivat esille, olivat sellaisia, joita on mielestäni helppo ottaa huomioon arjen työskentelyssä romaniperheissä. Haasteltavat toivoivat, että heidän taivoistaan olisi enemmän tietoa, jotta tapoja voitaisiin huomioida enemmän. Asioita joita he toivoivat enemmän huomioitavan, olivat hygieniatavat, häveliäisyyteen liittyviä tapoja, sekä ymmärrystä yhteisöllisyyttä kohtaan. Mielestäni työskennellessäni

perhetukikeskuksessa monet romanien tavoista olisi mahdollista ottaa arjessa huomioon ilman erityisiä järjestelyjä. Se tosin vaatisi henkilökunnalta perustiedon oomasta romanikulttuurista.

Tilanteita, joissa voidaan mielestäni ottaa huomioon asiakkaan kulttuurillinen tausta, ovat esimerkiksi lastensuojelupalaverit. Avointa dialogia yleensä suositaan asiakastyössä, koska sen katsotaan tuovan asiakkaan ääntä enemmän esille sekä ottavan asiakasta enemmän mukaan työskentelyyn. Mielestäni tämän työmenetelmän sopivuutta olisi kuitenkin hyvä miettiä romaniasiakkaan kohdalla. Avoimuus on haasteellista romanien kanssa kun samassa tilassa on läsnä eri-ikäisiä ja eri sukupuolta olevia henkilöitä. Parhaimman keskusteluyhteyden ja luotettavan asiakassuhteen näen syntyvän kahdenkeskisistä avoimista keskusteluista. Omat näkemykseni, mitä tukivat myös haastattelujen vastaukset, ovat, että romaniasiakas kertoo avoimesti tapakulttuurista ja asioista, joita toivoo otettavan huomioon perheen kanssa työskennellessä.

Huomioonotettavaa on, että kun perheen asioista päätetään, on siinä hyvä olla läsnä koko perhe. Mukaan voi kutsua myös isovanhemmat, jos perhe näin toivoo. Isovanhemmat yleensä ovat hyvin läsnä lastensa elämässä, ja perheen sisällä päätetään yhdessä perheeseen liittyvistä asioista. Työskennellessä romaniperheiden kanssa on hyvä tiedostaa, että miehen rooli perheessä on usein korostettu. Nainen hoitaa useimmiten lapset ja lapsiin liittyvät kasvatukselliset asiat, mutta mies loppukädessä päättää perheen asioista. Romanimiehillä on vahva asema perheen sisäisessä arvojärjestyksessä.

Konkreettisia asioita, joita palaverissa tulisi ottaa mielestäni huomioon, on esimerkiksi istumajärjestys. Eri sukupuolta olevat ja eri-ikäiset henkilöt eivät voi istua vierekkäin. Tulisi myös miettiä etukäteen olisivatko jotkut puheenaiheet mahdollisesti sellaisia, ettei niitä voida ottaa esille tuottamatta häpeää palaverissa läsnä oleville. Etukäteen voidaan miettiä voisiko näitä asioita esimerkiksi ottaa keskusteltavaksi kahden kesken asiakkaan kanssa.

Ajatuksia myös herätti haastateltavan kokemus siitä, että heille oli yritetty ”kaupata” valtaväestön tapoja. Romanit ovat pystyneet säilyttämään oman kulttuurinsa hämmästyttävän pitkään, enkä usko että siihen on mahdollista vaikuttaa sitä kautta, että yritetään saada muutettua heidän tapojaan.

Kulttuurillisia asioita pohdittaessa pitäisi kyetä näkemään se, miten asioissa on aina monta eri puolta. Esimerkiksi romanien väistämismorali voidaan ajatella ihmisoikeuksia rikkovana tapana. Väistämismorali määrittelee sen, missä ihminen saa tai voi asua. Esimerkiksi työn perässä paikkakunnalle muutto ei välttämättä onnistu tämän tapaperinteen vuoksi. Asiaan kytkeytyy myös toinen puoli, kuin ihmisoikeuksien rikkominen. Perinne juontaa juurensa siitä, että tällä turvataan rauha niiden romanien kesken, jotka jo paikkakunnalla asuvat. Uusien romaneiden muuttaminen mahdollisesti lisää romanien välisiä erimielisyyksiä. Sukujen välinen ristiriita saattaa olla niin voimakasta, että se voi olla esteenä paikkakunnalle muuttoon. Takana siinä on kuitenkin myös rauhan säilyminen sukujen kesken. Näiden asioiden huomioiminen toi itselleni ajatuksen siitä, voiko ja kannattaako vanhoja perinteitä lähteä muuttamaan, vaikka ne eivät nyky-yhteiskunnassa niin sopivia olisikaan.

Haastattelut toivat myös paljon pohdittavaa romanien ja valtaväestön välisestä kuilusta. Kaikki haastateltavat kokivat välissä olevan kuilun, ja että tämän vuoksi yhteistyö oli haasteellista. He kokivat, etteivät tulleet ymmärretyiksi omien tapojensa suhteen. Haastatteluissa nousi esille vahvasti miten romanit kokivat, että heidän kulttuuriaan on vaikea ulkopuolisen ymmärtää, ja sen vuoksi siitä kertominen on vaikeaa. Samankaltaista vaikeutta koin itse tehdessäni opinnäytetyötäni, koska on vaikea pukea sanoiksi omia kokemuksia. Moniin romanien tapoihin kytkeytyy vahvasti tunteet, ja tunteita ei ole helppo sanottaa. Koin vaikeaksi osata kertoa oikeilla sanoilla ymmärrykseni haastateltavia kohtaan siitä, miten he kokivat ison kuilun romanien ja valtaväestön välillä. Mietin haastattelujen jälkeen kuilun olevan niin suuri, että voiko sitä edes kuroa umpeen, kun nämä kaksi maailmaa tuntuvat hetkittäin olevan hyvin kaukana toisistaan.

Oman kokemukseni mukaan romanit eivät oleta, että valtaväestöllä olisi kovin syvälinen tuntemus romanikulttuurista, mutta heille on tärkeää avoimuus ja kunnioitus tapoja kohtaan. Romanit arvostavat myös työskentelyssä aitoa kiinnostusta tapoja kohtaan. Mielestäni tutkimukseni perusteella vuorovaikutus työntekijöiden kanssa on hyvin merkittävässä roolissa yhteistyössä ja luottamuksen syntymisessä. Molempien osapuolten välinen avoimuus ja rehellisyys lisäävät hyvän vuorovaikutuksen syntymistä.

Lastensuojelutyössä tulee huomioida asiakkaan kulttuuritausta, ja lastensuojelulaitoksissa tulisi antaa mahdollisuus noudattaa kulttuuriin liittyviä toimintatapoja laitoksien toimintaperiaatteet huomioiden. Se on mielestäni kulttuurisensitiivisen työskentelymallin toteuttamista.

Avain asiakastyön kehittymiseen on siinä, että saadaan tietoa asiakkaiden kokemuksista. Tulevaisuudessa tarvittaisiin laajempaa tutkimusta romanien lastensuojelun asiakkaana olemisesta, jotta yhteistyö kehittyisi siten, että työskentely olisi laadultaan tavoitteita vastaavaa.

Varhaisen puuttumisen merkitys on varmasti romaniperheissä yhtä tärkeää kuin valtaväestönkin keskuudessa. Itselläni on syntynyt sellainen mielikuva, että romaniperheiden ongelmiin ei ehkä puututa niin herkästi kun valtaväestön. Oletukseksi jää myös johtuisiko se kynnyksestä puuttua romanien elämään, vai onko vaikea tunnistaa kulttuurin läpi olemassa olevia ongelmia. Ongelmia saatetaan katsoa sormien lävitse, ja romanit saattavat itse mennä kulttuurin taakse, kun ei osata tiedostaa ongelmia. Oman kokemukseni mukaan romanien lastensuojelulliset ongelmat ovat samantyyppisiä kun valtaväestönkin. Romano Mission sivujen mukaan romanien lastensuojeluasiakkuudet lisääntyvät siinä missä valtaväestönkin.

Opinnäytetyöni teko ajoittui vuosille 2013–2014. Monessa vaiheessa koin haasteelliseksi jatkaa työtäni eteenpäin. Siihen vaikutti lähinnä teoriatiedon ja aikaisempien tutkimusten vähyys. Tein opinnäytetyöni yksin, koska koin sen olevan itselleni helpompaa.

Mielekkäin, ja samanaikaisesti vaikein osuus, oli haastattelujen tekeminen. Itse haastattelut sujuivat luontevasti, mutta niiden purkamisen ja analysoinnin koin erittäin vaikeaksi. Haastattelujen myötä omat ajatukseni syventyivät, ja ne saivat näkemään asioita monelta eri puolilta.

Opinnäytetyöni tekeminen aiheesta, joka liittyi myös omaan henkilökohtaiseen elämäni, sai itseni arvostamaan enemmän sitä, miten oman taustani vuoksi voin olla mukana kehittämässä ja vaikuttamassa romanien parissa työskentelyä sosiaalialalla. En usko, että romanitaustani on millään tavoin esteenä tulevaisuudessa työskentessäni

lastensuojelussa. Koen sen enemmänkin olevan rikkautena ja etuna. Koen myös, että omalla toiminnallani saatan olla rikkomassa ennakkoluuloja, joita romaneita kohtaan vielä tänä päivänä on. Mielestäni oma kaksikulttuurinen taustani antaa minulle valmiuksia kohdata asiakkaita suvaitsevaisena niistä lähtökohdista kun he tulevat.

Uskon oman taustani antavan minulle ennakkoluulottoman asenteen, sekä herkkyyden toimia erilaisten asiakkaiden kanssa. Mielestäni nämä piirteet kuuluvat sosionomin eettiseen osaamiseen. Sosionomin ydinosuamista on myös olla suvaitsevainen sekä työskennellä tasa-arvoa edistäen. Oma etninen taustani ja sosionomi koulutus antavat minulle hyvät työkalut työskennellä lastensuojelun työkentällä.

LÄHTEET

- Anis, Merja. 2008. Sosiaalityö ja maahanmuuttajat. Lastensuojelun ammattilaisen ja asiakkaiden vuorovaikutus ja tulkinnat. Väestöntutkimuslaitos, julkaisusarja D 47/2008. Väitöskirja. Viitattu 24.03.2014. <https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/35938/diss2008Anis.pdf?sequence>.
- Eskola, J & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Grönfors, J. 2012. Mustalaislähetyksen lastenkotitoiminta. Teoksessa P.Pulma(toim.) Suomen romanien historia. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy, 241-249.
- Hakala, J. T. 2004. Opinnäyteopas ammattikorkeakouluille. Helsinki: Gaudeamus.
- Heikkilä, L. 2011. Kulttuurisensitiivisyys palveluntuotannon haasteena. Viitattu 24.3.2014. http://www.sosiaalikallega.fi/uutiset/Heikkila_Lydia4.10.2011.pdf
- Heikkilä, L. 2011. Kulttuurisensitiivisyys ja yhdenvertaisuus haasteena sosiaali- ja terveydenhuollossa. Viitattu 2.3.2014. <http://www.sosiaalikallega.fi/poske/tyoryhmat/aikuissosiaalityon-paivat-2011/esitykset/heikkia-kulttuurisensitiivisyys-aikuis-sosiaalityo-20110118.pdf>
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2008. Tutki ja kirjoita. 14. uud. p. Helsinki: Tammi.
- Huttunen, L. Löytty, O & Rastas, A. 2005. Suomalainen monikulttuurisuus. Teoksessa Rastas, A. Huttunen, L & Löytty, O. (toim.) Suomalainen vieraskirja, kuinka käsitellä monikulttuurisuutta. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Lahikainen, A. Punamäki, R-L & Tamminen, T. 2008. Kulttuuri lapsen kasvattajana. Vantaa: Wsoy.
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. Viitattu 8.12.2014. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L10P50>
- Liebkind, K. 2000. Monikulttuurinen Suomi, etniset suhteet tutkimuksen valossa. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Paavola, H. Talib, M-T. 2010. Kulttuurinen moninaisuus päiväkodeissa ja kouluissa. Juva: Bookwell.
- Rastas, A. 2005. Kulttuurit ja erot haastattelutilanteessa. Teoksessa J. Ruusuvuori & L. Tiittula (toim.) Haastattelu tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 78-102
- Romani ja terveystalvet, opas terveydenhuollon ammattilaisille 2012. Opetushallitus. Tampere: Juvenes print- Tampereen Yliopistopaino oy.

Romano Mission www-sivut. 2014. Viitattu 24.3.2014. http://www.romanomissio.fi/?Artikkeleita:Romanilapsi_ja_lastensuojelu

Romanien pitkä matka työn markkinoille - Tutkimus romanien työmarkkinoille sijoittumisen edistämisestä. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2008. Viitattu 24.03.2014. http://www.tem.fi/files/20018/TEMJul_22_2008_tyo_ja_yrittajyys.pdf

Räty, Minttu 2009. Monikulttuurisen työn valmiudet sosiaalialalla. Sosionomi koulutuksen näkökulma. Ammatillinen lisensiaattityö. Ammattikasvatus. Tampereen yliopisto. Viitattu 29.09.2014. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uta-1-20221>

Sosiaalialan ammattilaisen eettisen ohjeet. 2013. Arki, arvot, elämä, etiikka. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Helsinki.

Sosiaali- ja terveysministeriön esitteitä 2004:2, Suomen romanit. Vantaa: Kirjapaino Keili Oy

Sosiaali- ja terveysministeriön esitteitä 2013. Valtakunnallinen romaniasiain neuvottelukunta. Viitattu 8.12.2014. http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=6511570&name=DLFE-27804.pdf

Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:48. Suomen romanipoliittinen ohjelma. Työryhmän esitys. Viitattu 10.4.2014. http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=39503&name=DLFE-10533.pdf

Sosiaaliportti 2012. Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 24.3.2014. <http://www.sosiaaliportti.fi/FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/maahanmuuttajat/>

Sosiaaliportti 2012. Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 25.3.2014. <https://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/mitaonlastensuojelu/arvojaperiaatteet/>

Stenroos, M. 2012. Romaniuden kuva ja sen rakentuminen. Teoksessa Pulma P. (toim.) Suomen romanien historia. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

Tampereen Kaupunki. Lastensuojelun tietopaketti 2008. Viitattu 17.4.2014 http://www.tampere.fi/tiedostot/55CgiYaMF/Lastensuojelun_tietopaketti.pdf

Vast Vastensa. 2007. Opas romanien kanssa työskenteleville sosiaalialan ammattilaisille. Kaleva Print.

Vilka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.

Wahlström, R. 1996. Suvaitsevuuksen kasvattaminen. Juva: Wsoy.